

Tee tulevaisuutesi – Työelämätapahatuma lukiolaisille

Mikko Kesonen¹, Kirsi Ikonen¹, Mervi A. Asikainen¹ ja Suvi Valoharju-Moller²

¹ Fysiikan ja matematiikan laitos, Itä-Suomen yliopiston LUMA-keskus, Itä-Suomen yliopisto

² Pohjois-Karjalan Kauppakamari

Tiivistelmä: Työelämä- ja tulevaisuustiedon kautta lukiolaisia kannustettiin pohtimaan itsensä näköisen koulutus- ja urapolun toteuttamista Tee tulevaisuutesi -tapahatumassa joulukuussa 2020. Tapahatumaan osallistui etäyhteydellä noin 700 lukiolaista Pohjois-Karjalan maakunnasta. Tapahatumassa tuotiin esille tulevaisuuden työelämän erityispiirteitä ja poikkeuksellisia uratarinoita. Tapahatuman päätteeksi osallistujat arvioivat sen merkitystä tulevaisuuden suunnittelun kannalta sähköisten monivalintakysymysten avulla. Lukiolaisista noin 20 % koki saaneensa tapahatumasta uusia ajatuksia tulevaisuuden suunnitteluun mutta valtaosa osallistujista koki tapahatuman vähempi merkityksellisenä. Tulos osoittaa työelämä- ja tulevaisuustiedon välittämisen haasteellisuuden, minkä selättämiseksi tarkempi selvitys lukiolaisten työelämä- ja tulevaisuustietotarpeista voisi olla hyödyksi.

Avainsanat: työelämä-tieto, tulevaisuustieto, uratarinat, lukiolaiset

Yhteystiedot: mikko.kesonen@uef.fi.

1 Muuttuva maailma ei näy nuorten tulevaisuudenkuvissa

Työelämässä tarvitaan osaajia. Jokaisen nuoren työpanos on tärkeä. Muutos - usein nopea ja odottamaton - on tulevaisuuden työelämän uusi kivijalka, minkä vuoksi lineaariset koulunpenkiltä eläkkeelle kantavat työurat ovat entistä harvinaisempia. Muutoksen korostuessa laaja-alainen ja uusiutuva osaaminen nousee suureen arvoon ja toimii tulevaisuudessa työllistymisen perustana. Miten tukea lukiolaisten valmiuksia tulevaisuuden työelämässä korostuvien taitojen ja itsensä näköisten urapolkujen toteuttamisessa? Tähän haasteeseen vastataan Pohjois-Karjalassa Tee tulevaisuutesi -tapahatumalla.

Huolimatta 2020-luvun yhteiskunnille leimallisesta epävarmuudesta ja työelämän pirstaleisuudesta, suomalaisnuorten tulevaisuudenkuvissa esiintyvät usein ajatukset tietynlaisesta jatkuvuudesta ja lopullisuudesta. Nuoret suhtautuvat tulevaisuuteen varsin luottavaisesti ja uskovat vakituisen työn löytymiseen ja työn riittämiseen (Nuorisobarometri, 2019). Vaikka näköalattomuutta ja huolta oman sukupolven työllistymisestä yleisellä tasolla esiintyykin, yksilötasolla tulevaisuudenkuvat ovat usein optimistisia (Nuorisobarometri, 2019).

Toisaalta jatkokoulutukseen ja ammattiin liittyvät valinnat voivat tuntua suurilta ja elämänkulkua määritteleviltä. Taloudellisen tiedotustoimiston *Nuorten tulevaisuusraportti 2021* paljastaa että alavalinnan suhteen nuoret näyttävät yhä suosivan turvallisia vaihtoehtoja ja perinteisiä urapolkuja (Taloudellinen tiedotustoimisto [TAT], 2021). Tällainen perinteinen työurille ohjautumisen traditio on omiaan lisäämään monilla aloilla, kuten teknologia-alalla, rehottavaa segregaatiota ja epätasa-arvoa sekä osaamispotentiaalin menettämistä.

Nuorten tulevaisuudensuunnitelmien perinteisyys näkyy mielikuvissa eri aloista ja ammateista. Vuoden 2020 Nuorten tulevaisuusraportissa kävi ilmi, että esimerkiksi toisen asteen koulutusvaihtoehtoihin liitetään paljon ja osittain vahvastikin stereotyyppisiä mielikuvia. Yläkouluikäiset nuoret ajattelevat lukiokoulutuksen olevan erityisesti vaativa, kun taas ammatillinen koulutus nähdään rennompana vaihtoehtona (TAT, 2020). Nuorilla on havaittu taipumusta perustella valintaa lukion ja ammatillisen koulutuksen välillä määrittelemällä itsensä varsin kaksijakoisesti joko lukija tai tekijä -tyypeiksi (Herranen, 2014).

Perinteisyys näkyy myös nuorten sukupuolisidonnaisissa käsityksissä koulutusaloista ja ammateissa. *Nuorten tulevaisuusraportti 2021* osoittaa, että nuorten mielisimmat alat ovat edelleen selkeästi sukupuolen mukaan eriytyneet (TAT, 2021). Koulutuspolkujen ja työmarkkinoiden vahva sukupuolijako ei ole juuri lieventynyt Suomessa viimeisten vuosikymmenten aikana, vaan nuoret valitsevat ammattinsa usein samalla tavalla sukupuolittuneesti kuin heidän vanhempansa ja isovanhempansa tekivät. Suomalaisnuorilla on huomattu olevan jonkin verran stereotyyppisiä käsityksiä ammattien sopivuudesta tietylle sukupuolelle (Ikonen ym., 2019) ja stereotypiat ovat vahvasti näkyvillä erityisesti kaveriporukoissa käydyissä keskusteluissa (Ikonen ym., 2019; Ikonen ym., 2018).

Tietyissä asioissa milleniaalit, eli vuosien 1980–1995 syntyneet nuoret, kuitenkin suhtautuvat työelämään eri tavoin kuin vanhempansa. Nuoret toivovat aiempaa vahvemmin työn antavan jotain myös itselle, eivätkä näe työtä niin vahvasti vain velvollisuutena ja tapana ansaita elantonsa. Nuorille työn ja vapaa-ajan häilyvä raja on myös tutumpaa kuin aikaisemmille sukupolville. (Nuorisobarometri, 2019)

Nuorten tärkeimmät keskustelukumppanit ja tietolähteet jatkokoulutukseen ja ammatinvalintaan liittyvissä asioissa ovat vanhemmat, opinto-ohjaajat ja kaverit (Ikonen ym. 2018; TAT, 2020). Vanhempien ja samanikäisten kavereiden tietämys koulutuspoluista ja ammateista voi kuitenkin olla hyvin yksipuolista, ja heidän kanssaan käytyjen keskustelujen kautta nuorille voi muodostua siten melko kapea käsitys

uramahdollisuuksista. Myös opinto-ohjaajilla on rajalliset mahdollisuudet välittää tietoa eri ammateista. On huomattu, että yläkouluikäiset nuoret keskustelevat tulevaisuudestaan hyvin vähän aineenopettajien kanssa (Ikonen ym., 2018, TAT, 2020), vaikka aineenopetus voisi olla hyvä kanava eri oppiaineisiin liitettävän työelämätiendon välittämisessä. Lukiolaisista lisää työelämä tietoa on kertonut kaipaavansa jopa seitsemän kymmenestä (TAT, 2020).

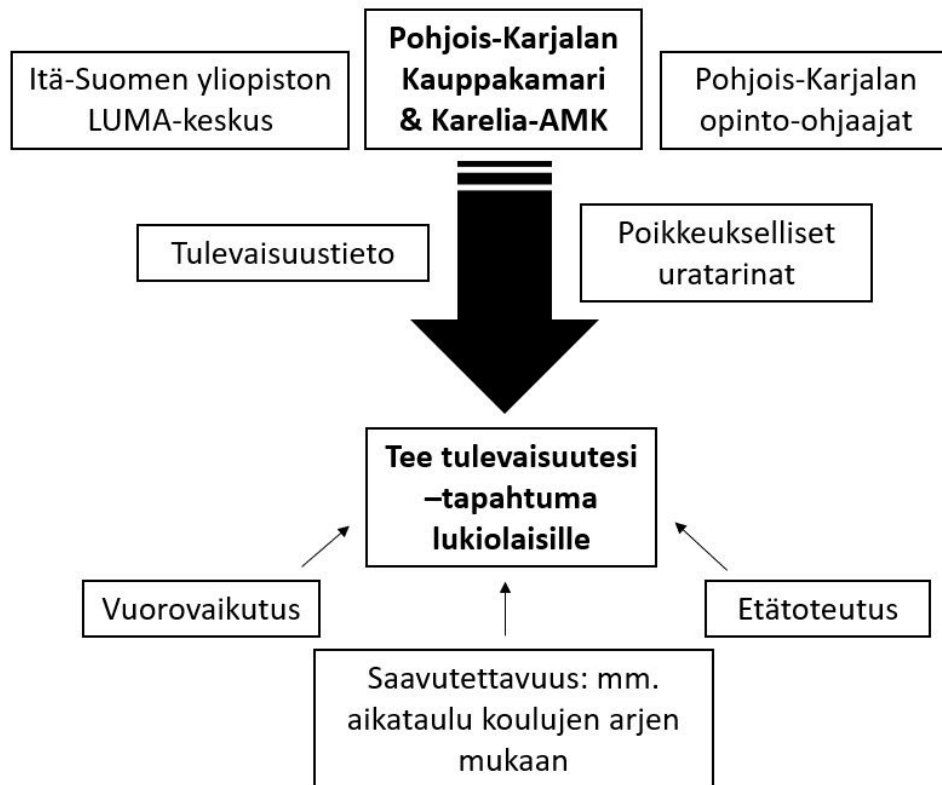
Murrosikä tuo omat haasteensa tulevaisuuden suunnittelulle. Nuori ei vielä tunne itseään ja omia kykyjään ja taipumuksiaan kovin hyvin. Iälle tyypillistä on, että niin vanhempien ja kavereiden odotuksille kuin stereotyyppisille mielikuvillekin annetaan paljon painoarvoa valintoja tehdessä.

Voidakseen suunnitella perus- ja toisen asteen jälkeistä elämäänsä tiedostaen sekä mahdollisuuksien kirjon että murroksessa olevan työelämän haasteet ja tulevaisuuden osaamistarpeet, nuoret tarvitsevat enemmän ajantasaista tietoa monipuolisista lähteistä. Itä-Suomen yliopiston LUMA-keskuksen, Pohjois-Karjalan Kauppakamarin Työnantajat koulutuksen tukena-hankkeen ja Karelia-ammattikorkeakoulun sekä Pohjois-Karjalan opinto-ohjaajien yhteistuumin kehittämä *Tee tulevaisuutesi* -toimintamalli tukee nuoria tulevaisuuden työelämän kohtaamisessa ja yksilöllisten koulutus- ja urapolkujen suunnittelussa.

2 Tee tulevaisuutesi -toimintamalli tarjoaa työelämä tietoa kompaktissa paketissa

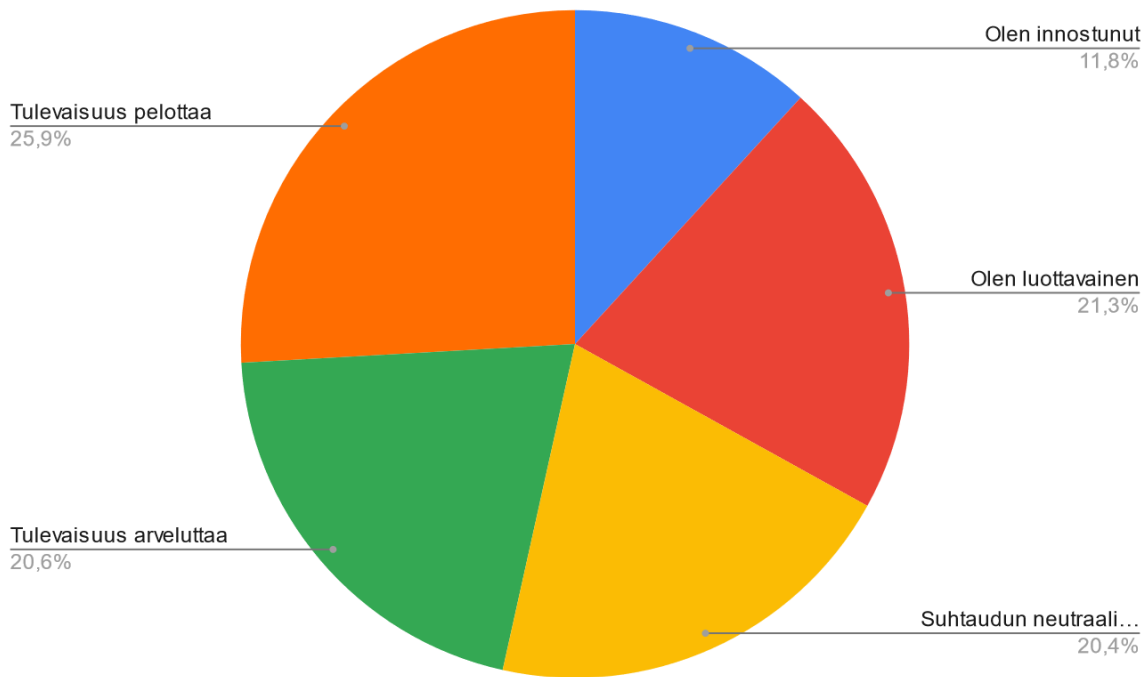
Kuvassa 1 on esitetty Tee tulevaisuutesi -toimintamalli, jonka ytimessä on lukiolaisille järjestettävä Tee tulevaisuutesi -tapahtuma. Tapahtuma järjestettiin ensimmäistä kertaa 9.12.2020 ja siihen osallistui yhteensä noin 700 lukiolaista Pohjois-Karjalan maakunnasta. Tapahtuman kesto oli 2 x 60 minuuttia.

Nuorten työelämäkäsitysten avartamiseksi tapahtuman teemoiksi valittiin tulevaisuustieto ja poikkeukselliset uratarinat (Ks. Kuva 1). Tulevaisuustiedon esittämistä varten kontaktoitiin useita tulevaisuuden tutkijoita - futuristeja, joista Niko Herlin ja Kirsi Kostia Great Minds Oy:stä valikoituivat tapahtuman vetäjiksi. He vastasivat etätapahtuman teknisestä toteutuksesta ja sen juontamisesta sekä tulevaisuustiedon esitlemisestä. Lisäksi tapahtumassa oman uratarinansa kertoivat Kiteen kaupunginjohtaja Pekka Hirvonen, yrittäjä Joonas Kotilainen Tovari Oy:stä ja päänainen Helena Puhakka-Tarvainen Huoneistohotelli Lietsu Oy:stä. Puhujia pyydettiin kertomaan, miten heidän osaamisensa on rakentunut työuran aikana ja millaisia vinkkejä he voisivat antaa lukiolaisille heidän tulevia työuriaan ajatellen.

Kuva 1: Tee tulevaisuutesi -toimintamallin kuvaus

Tapahtuman ohjelman oli kaksiosainen, jonka ensimmäisessä osassa Niko Herlin kertoi tulevaisuuden työelämän tehtävistä ja ihmisten ja koneiden välisestä työnjaosta ja nykyistä vahvemmassa yhteistyöstä. Lisäksi käsiteltiin ajattelua avartavia näkökohtia työn luonteen muuttumisesta ja erityisesti ajattelu- ja tunnetaidoista. Esityksen aikana lukiolaisia aktivoitiin kysymyksillä, joihin he ottivat mobiilisti kantaa Menti-meter-ohjelman kautta, jolloin lukiolaisten ääni ja näkemys saatiin esille. Muun muassa tapahtuman aluksi lukiolaisilta kysyttiin, kuinka luottavaisia he ovat tulevaisuuden suhteen. Vastaajista reilu kolmasosa suhtautui tulevaisuuteen innostuneesti tai luottavaisesti, noin viidennekselle tulevaisuus näyttäytyi neutraalina ja vähän yli puolet lukiolaisista koki tulevaisuuden arveluttavaksi tai jopa pelottavaksi (ks. Kuva 2). Tämä osoittaa, että lukiolaisten tulevaisuuskuva vaihtelee suuresti vastaajien kesken.

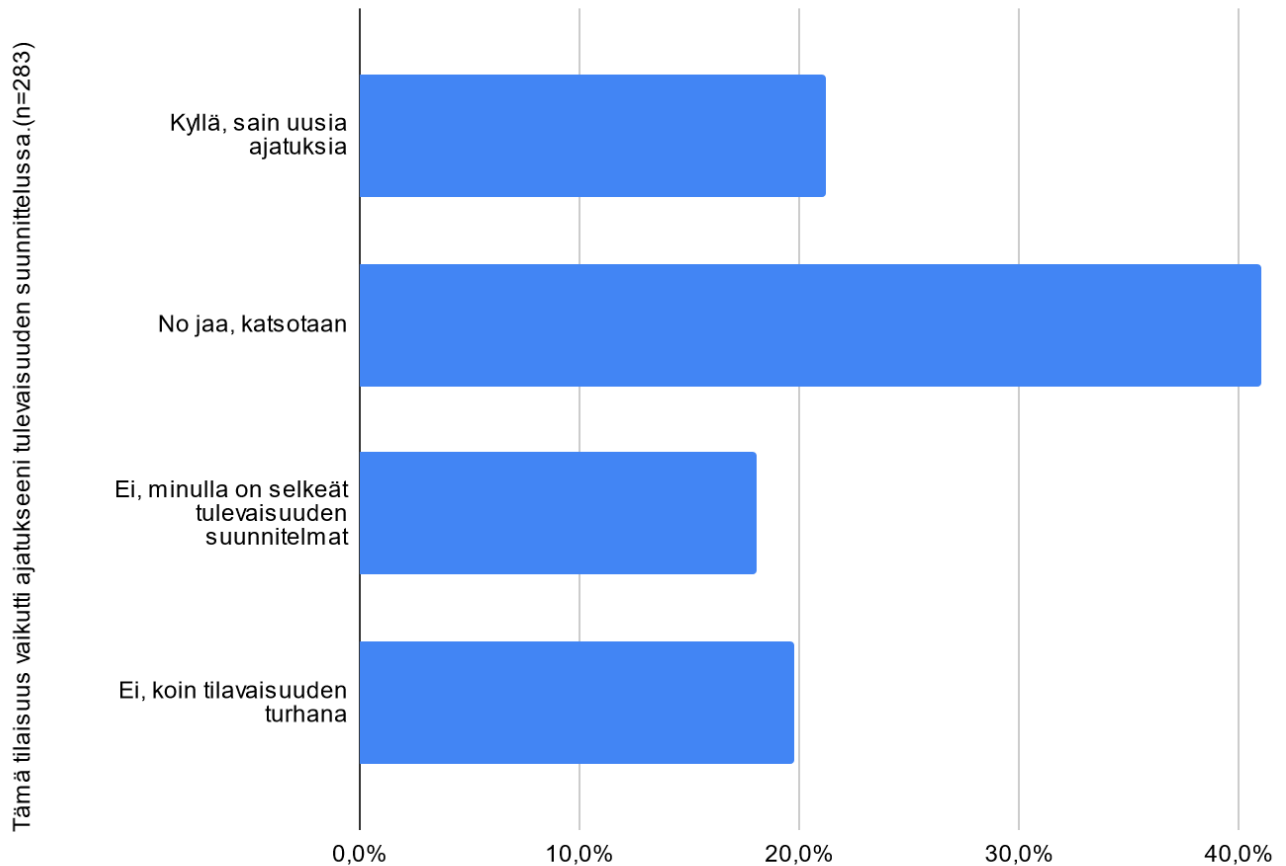

Kuva 2: Lukiolaisilta saatu vastausjakauma kysymykseen *Miten suhtaudun tulevaisuuteen?*

Tapahtuman toisessa osassa kutsutut puhujat kertoivat uratarinansa noin 10 minuutin puheenvuoron aikana. Tarinoissa korostui rohkeus tehdä omannäköisiä päätöksiä, kuten esimerkiksi vaihtaa alaa pitkänkin työuran jälkeen. Lisäksi puhujat toivat esille taitoja, joiden osaamisen ovat kokeneet tärkeiksi erilaisissa työtehtävissä ja työelämän haasteissa. Näistä taidoissa korostui vuorovaikutus, läsnäolo, erilaisuuden kunnioittaminen ja kyky kohdata epävarmuus ja jopa omat pelot ja silti toimia määrätietoisesti oman näköisen työuran toteuttamiseksi. Uratarinoiden jälkeen vieraat vastasivat yleisöltä ja tapahtuvan vetäjiltä nousseisiin kysymyksiin.

3 Tapahtuman hyödyllisyyden arviointi

Tapahtuman päätteeksi lukiolaisilta kysyttiin palautetta tapahtumasta, ja he arvioivat sen hyödyllisyydeksi arvosanan 6,8 (asteikolla 4=täysin hyödytön - 10=todella hyödyllinen). Lisäksi tapahtuman vaikuttavuutta arvioitiin väittämällä Tämä tilaisuus vaikutti ajatuksiini tulevaisuuden suunnittelussa, johon noin viidennes (21,2 %) vastasi myöntävästi, reilu puolet otti neutraalimman kannan (59,0 %) ja vajaa viidennes (19,8%) koki tilaisuuden tarpeettomana (ks. Kuva 3).

Kuva 3: Lukiolaisten vastausjakauma palautteen väittämään *Tämä tilaisuus vaikutti ajatuksiini tulevaisuuden suunnittelussa?* (n=283)

Saatu palaute osoittaa tulevaisuus- ja työelämätiedon välittämisen haastavuuden: erilaisista tarpeista ja mieltymyksistä johtuen kaikille hyvin sopivaa tiedon välittämisen tapaa on vaikea löytää. Tähän vaikuttaa varmasti myös se, että lukiolaiset ovat todennäköisesti hyvin eri vaiheissa tulevaisuuden suunnitelmien suhteen. Kuvassa 3 näkyy, että vain vajaa viidennes vastaajista toi esille, että heidän tulevaisuuden suunnitelmat ovat selkeät. Toisaalta, jos $\frac{4}{5}$ osaa lukiolaisista on epävarmoja tulevaisuuden opiskelu- ja uravalintojensa suhteen, tämän tyyppisille tilaisuuksille luulisi olevan selkeä tarve, joka näkyisi positiivisena palautteena. Näin ei kuitenkaan tapahtunut Tee tulevaisuutesi -tapahtuman osalta.

4 Miten jatkossa?

Tapahtuma toteutettiin ulkopuolisen tulevaisuustyöhön keskittyvän yrityksen kautta. Tapahtuman sisältö linjattiin moniammatillisessa työryhmässä, joka päätyi korostamaan osaamisidentiteetin rakentumista, erilaisia urapolkuja ja tulevaisuuden työelämätaitoja. Herääkin kysymys, valittiinko tapahtumaan tarpeettoman korkealentoiset teemat ja toteuttaja, jotka näyttäytyivät valtaosasta lukiolaisista epärealistiselta ja aiheuttivat täten ihmetystä ja vaisuksi jäänyttä palautetta. Vaikka nuoret ovat edelläkävijöitä monessa asiassa, heidän valmiutensa käsitellä tulevaisuuttaan ja työelämää korkealentoisten futuristin ajatusten kautta voi olla hyvin rajallista, etenkin jos heidän käsityksensä työurista ja ammateista ovat konservatiiviset ja osin stereotyyppioihin kiinnittyneitä (Ikonen, 2019; TAT 2020; Herranen 2014). Toisin sanoen työryhmää puhuttelevat teemat eivät välttämättä vastanneet lukiolaisen tietotarpeita, joiden tarkempi selvittäminen voisi olla työelämä- ja tulevaisuustietoa välittävän tapahtuman lähtökohta.

Lisäksi työelämässä jo pitkän työuran tehneet henkilöt eivät välttämättä näyttäydä lukiolaisille samaistuttavina kuin nuoremmat työntekijät tai yrittäjät, jotka ovat kohdanneet todennäköisemmin nykyajalle tyypillisiä haasteita urapolkua suunnitellessa. Näiden haasteiden sanoittaminen ja niistä selviytymisen kuvaaminen voisi puhutella lukiolaista enemmän kuin erilaiset taidot, jotka ovat osoittautuneet työelämässä hyödylliseksi tänä päivänä ja ovat sitä todennäköisesti vielä 10 vuodenkin päästä. Lisäksi huumori ja viihteellinen ote voisi tuoda kaivattua piristystä riittävyuden rajoilla aher-tavan lukiolaisen arkeen, jolloin tapahtuman tarkoitus voisi olla tiedon välittämisen lisäksi tukea opiskelijoiden hyvinvointia ja jaksamista. Tärkeää olisi, että tapahtuman myötä lukiolaisille tulevaisuus näyttäisi ennen kaikkea mahdollisuutena, jossa voi toteuttaa omannäköisen työuran epävarmuudesta huolimatta.

Kiitokset

Kiitokset työryhmän jäsenille Visa Tuominen, Anu Kotilainen ja Maarita Mannelin sekä Työnantajat koulutuksen tukena -hankkeen rahoittajille.

Lähteet

- Haikkola, L. & Myllyniemi, S. (toim.) (2019). *Hyvää työtä! Nuorisobarometri 2019*. Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura, Nuorisotutkimusverkosto, Opetus- ja kulttuuriministeriö. Saatavilla https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2020/04/Nuorisobarometri_2019-netti.pdf
- Herranen, J. (2014). ”Kaikki on iha jees” Ammatillinen koulutus nuorten silmin. *Nuorisotutkimus* 32(4) 3-18. Saatavilla <https://elektra.helsinki.fi/oa/0780-0886/2014/4/kaikkion.pdf>
- Ikonen, K., Leinonen, R., Asikainen, M., & Hirvonen, P. (2018). The influence of parents, teachers, and friends on ninth graders' educational and career choices. *International Journal of Gender, Science and Technology*, 9(3), 316-338. Retrieved from <http://genderandset.open.ac.uk/index.php/genderandset/article/view/526/876>
- Ikonen, K., Leinonen, R., Hirvonen, P. E., & Asikainen, M. A. (2019). Finnish Ninth Graders' Gender Appropriateness of Occupations. *Eurasia Journal of Mathematics, Science and Technology Education*, 15(12), em1811. <https://doi.org/10.29333/ejmste/111995>
- Taloudellinen tiedotustoimisto (2020). Mitä seuraavaksi? Mikä vaikuttaa yläkoululaisen jatko-suunnitelmiin? TAT nuorten tulevaisuusraportti 2020. Saatavilla <https://www.tat.fi/wp-content/uploads/2020/09/Mit%C3%A4-seuraavaksi-TAT-Nuorten-tulevaisuusraportti-2020.pdf>
- Taloudellinen tiedotustoimisto (2021). Nuorten työelämämaisemat. TAT nuorten tulevaisuusraportti 2021. Saatavilla https://www.tat.fi/wp-content/uploads/2021/08/Nuorten_tyola-maisemat_web.pdf